

6. PO STOPÁCH I.

*A když jdu kolem, tu bezděky zapálím
jednu nebo druhou svítilnu
v srdci na okraji cest.*

HILDE DOMIN

POČÁTKY

Nepočítám-li rodiče, začal jsem si bezděčně všimnout stop svých profesorů středoškolských a později vysokoškolských, o nichž je zmínka v předchozích kapitolách. Záměrně jsem sledoval stopy Františka Urbánka – řekl bych sprintem – a Jarmily Glazarové – to bylo na dlouhou trať. Přemýšlení „o Bohu a duši“ mne vedlo k tomu, že jsem se rozhodl vyhledávat známé osobnosti pro ujištění, že víra v Boha není známkou zaostalosti, jak hlásala atheistická propaganda. Nikdy mi nešlo o nějaké povrchní vyzvídání; z mých návštěv vznikala přátelství, tak cenná, že po letech z nich vznikla řada svědectví. V nakladatelství Zvon měl být soubor vydán pod názvem „Hledání cesty světla“, ale toto katolické nakladatelství bylo bohužel zrušeno, aniž k tomu byly ekonomické důvody. (To mne vlastně přimělo ke psaní tohoto životopisu: bylo by škoda nechat ta svědectví ležet ladem.) Souběžně jsem psal duchovně laděné verše v tercínách, jež mi pomáhaly otevírat srdce těch, ke kterým směřovaly mé kroky.

BÍLÝ ŠTÍT PETRA KŘIČKY

Básník Kříčka mi byl blízký pro svůj čistý projev, a proto jsem ho poprosil o posouzení své sbírky z konce války „Jitro na listech“. Jazyk mých veršů ho zaujal, sympatická mu byla i moje začínající církevní dráha. Poradil mi, abych sbírku nabídl nakladatelství, nevím už kterému. Nebyla přijata. Právem. Má nedostatky. Nebyl jsem ještě s to vyslovit, co jsem chtěl. Nadto jsem volil obtížnou formu.

Kříčkovy verše jsou působivé prostotou, dokonalostí stavby a úsporností. O básni „Medynia Glogowska“, psané za první světové války, napsal Arne Novák: „zůstane vždy památna, nejen dokumentárně, ale i ryze poeticky“. Končí slovy: „Ježíši tichý, srdce pokorného, / smiluj se nad námi!“ Jak nevzpomenout básní z jeho dětství, toho, jak oslavil svého pana učitele verši: „Svět by byl, lidičky, překrásný, kdyby / z nás každý s panem Štěpničkou / si řekl: Jsi jednička lomená jedničkou / ...

až na ty pravopisné chyby!“ Nebo jeho vztah k nejmenším tvorům po způsobu Františka z Assisi:

*„Na znaku ležet, zmítat se, chvěť
spatříš-li broučka, jda v luhu,
zastav se, krok, dva udělej zpět,
jdi pomoci slabšímu druhu!
Vždyť nad síly někdy může být los,
a leckdo z nás v cestě se zmýlil...
I nad tebou kdysi Větší kdos
tíše se k pomoci schýlil...“*

Petr Kříčka i jeho žena Anička se s námi sblížili a vícekrát nás pozvali na Vinohrady do svého bytu, vyzdobeného Ladovými originály. U Kříčků jsme se seznámili s Josefem Ladou, spisovatelem Ladislavem Stehlíkem, hudebním skladatelem Silvestrem Hipmanem a ukrajinským exulantem, malým, schýleným básníkem Laščenkem, zaníceným stoupencem vegetariánství: „Když někdo k potěšení svému / zabije jehně, by je snědl, / otázku smutně kladu jemu, / zda se svým srdcem zápas vedl.“

Kříčka byl vynikající překladatel z francouzštiny a ruštiny. Záhy po válce se odvážil vypravit s Aničkou automobilem do Jugoslávie. Sovětský velitel vojenského oddílu odmítl vpustit osádku vozidla na obsazené území. Kříčka vystoupil, zjednal si ticho, a před udivenou jednotkou zarecitoval ruský Puškinovy verše. Dokázaly, co by nesvedla žádná oštemplovaná bumážka. – Petr Kříčka byl únorovým pučem těžce zasažen, tím spíše, že za války napsal řadu básní, vítajících postup sovětské armády. O rok později zemřel. Účastnili jsme se katolického církevního obřadu při jeho uložení do hrobu na hřbitově v Novém Městě na Moravě. Jeho starší bratr, hudební skladatel Jaroslav, tiše pobrukoval v kontrapunktu tóny smuteční hudby. Nezapomenu na urputný, nesouhlasný pohled paní Aničky při projevu státního představitele Julia Dolanského, jenž s důrazem na Kříčkovy překlady Puškinových básní z ruštiny vydával jeho sympatie k bratrskému slovanskému jazyku za milování Sovětského svazu. Nedlouho potom jsem potkal pana Dolanského na Náměstí Míru. Byl potěšen, že ho oslovil účastník Kříčkova pohřbu, ale úsměv z jeho tváře zmizel, když jsem mu otevřeně řekl, co si o jeho smutečním projevu myslím.

Lásku k rodné zemi vypověděl Petr Kříčka vroucně v básni „Doma“: „Tak od srdce na světě nikde mi skrívánek nezazpívá, / tak nikde nepohladí mne douškou mateří mez...“

Kam směřoval, jaký cíl měl Petr Kříčka, básník čistého srdce i jazyka? To naznačuje již vyznání jeho otce, Františka Kříčky, kterou napsal ve Vídni 31. srpna 1891, třiačtyřicetiletý, čtyři měsíce před svou smrtí, pod názvem „Důvěřuj v Boha!“. (Petr si ji opsal z originálu, který měl jeho bratr Jaroslav, na sv. Václava 1933 s nadpisem „Tatounkova posila. V pravý čas!“). Píše v něm: „On jest Tvým Otcem, Tys Jeho dítětem. „Pročež, duše má, drž se Boha! On jest Tvou záštitou, On jest Tvým ochráncem.“

V básni „Žal“ vyslovil syn Petr víru ve věčnost a ve stálé spojení těch, kdo se milují (jak jsem to sám zakusil po otcově smrti): „Však láskou silnější smrti vzkríšen, v přetěžkých dnech byl vezdy duchovně s námi.“ A v dozpěvu sbírky z roku 1919 vyslovil naději:

*„...A před otcovou tváří
až kdysi stanem, s nezmenšenou září
vstříc planouti nám bude jeho zrak,
jen odevzdáme-li mu v onu chvíli,
jak nám jej svěřil – čistý štít svůj bílý.“*

VOJTĚCH PAULUS – FILOSOF POKORY

Vzpomínání na tohoto muže přiřazuji za Petra Kříčku. V mládí i později totiž tvořil s oběma bratry nerozlučnou trojici. Je neznám, proto se o něm trochu rozepisuji. Matka byla z rodu Heků: F. L. Hek, v Jiráskově literárním podání „F. L. Věk“, byl jejím předkem. Rod je doložen až k žoldněři Valdštejnova vojska van Hoeckovi, jenž zůstal za války třicetileté v Čechách a zde se oženil. Paulus byl filosof poeta. Napsal řadu hlubokých básní, jazykových skvostů, ale přes povzbuzování obou věrných druhů, básníka a hudebního skladatele, nebyl s to uspořádat jedinou básnickou sbírku, i když pro svou chudobu si mohl přivydělat alespoň uveřejňováním v časopisech. Petr Kříčka se marně snažil ho povzbudit slovy dopisu (bohužel bez data): „Milý Vojto, mám za to, že bude lépe, odevzdáš-li rukopisy v redakci sám. Osobní styk s šéfredaktorem bude Ti jen ku prospěchu – i pro budoucnost. Je to hodný člověk, zví-li, že potřebuješ nutně peníze, rád ti vyhoví a zařadí básně bez odkladu.“ Také druhý z Kříčků, Jaroslav, se snažil povzbudit ho v dubnu roku 1942 lístkem s verši:

*„Vojto, filozofe,
dobrá duše věrná,
moudrosti a lásky
studno nepřeborná,*

*ty rozumíš stejně
dřevu lyžovému,
jak nejvyšším vědám
a písmu svatému.*

*S tebou se muzikant
může bavit o všem,
až na orchestraci
a kontrapunkt ovšem.*

*Vodil jsi mne k studnám
vědomosti bezdným,
zraky mé jsi zvedal
k výšinám nadhvězdným.*

*Nepiš na noviny,
slovo proměň v tělo,
aby tvé vědění
s tebou neumřelo.“*

Studium filosofie na pražské universitě, odkud se nakrátko přesunul na lipskou universitu ke studiu historie a o něco později na filosofickou fakultu do Vídně, ho neuspokojilo. Nedokončil studia podobně jako Petr Bezruč. Dovedu pochopit proč. Shledal pouhý rozum jako nedostatečný k poznání vyšší skutečnosti. Měl pak v úmyslu stát se učitelem či vychovatelem. Nebyl přijat. Byl leckde krátkodobě zaměstnán, po převratu v roce 1918 dokonce i na ministerstvu zahraničních věcí, ale byl příliš nepraktický a nikde se neosvědčil.

Posléze mu byl poskytnut azyl v Masarykových domovech v areálu nynější krčské nemocnice. Stal se tam chovancem, udržovaným z dědictví po rodičích a v zadlužení finančně podporován svým švagrem notářem. Měl tak kde bydlet a co jíst. Mohl se tak věnovat nezatížen jen své filosofii a poezii. Zeď samého rozumu překlenul mystickým rozjímáním, jehož tlumočení je bližší poezie. Lehkým tónem i hlubokou pokorou se vyznačují verše

*„Bůh je tak veliký, Bůh je tak mocný,
tak příliš veliký pro svět, i pro sny.
Je věčný, vládne, jsem jeho rab.
Mocný je Bůh. – Je víc být slab.“*

Nad tajemstvím Boží spravedlnosti rozjímal básník takto:

*„A proto ved' mne světem Svým,
ne světem těch, kdo bloudí.
Než všechněm, dobrým jako zlým,
duším věrným či ztraceným,
Tvá láska odpouští. Pak teprv soudí.“*

Vojtěch Paulus se mi stal ještě za života Petra Kříčky přítelem. Po něm jsem ho „zdědil“. Obýval tehdy co nájemník se svou ženou Martou, kterou pojal za manželku jako vdovu, nevyhovující byt ve staré hloubětínské vilce. Jeho knihy byly pro nedostatek místa uloženy na půdě, kde plesnivěly. Paulusovy dochované myšlenky – kromě básní – zůstaly roztroušeny, psané drobně a tužkou, často nečitelně, nejen na okrajích novin, jak mu vytýkal Jaroslav Kříčka, ale i na rozložených papírových krabičkách po cigaretách. Dá se vysledovat, že si propracovával úporně cestu k poznání od agnosticizmu až po metafyziku, pro kterou pro nemožnost racionálního postihu volil posléze nadhled a výraz básnický. Některé básně třbil po léta.

Stýkali jsme se asi deset roků, spojeni společným zájmem o filosofii a poezii. Pak ho náhle postihla mozková mrtvice. Navštívil jsem ho v nemocničním pavilonu na Bulovce. Byla zasažena pravá polovina těla, řeč nikoli. „Víš, Vojto, kde ses ocitl? Tady tomu říkají vychovatelna. Ale nás přece nepřevychovají?“ Filosof s pohledem upřeným do věčnosti, pronesl: „To spíš my je.“

V důvěře, že Kdosi provází člověka při průniku smrtí, napsal Paulus báseň „Angelus“ o posledních věcech člověka. Byla jeho přípravou na vlastní odchod ze života. Přednesl jsem ji nečetným přítomným během rozloučení u básnickovy rakve v malé obřadní síni strašnického krematoria – bylo to někdy v roce 1958. Končí dvojverším:

*„Má svoji pravdu den – noc pravdu svoji má:
leč hvězdy odhalí ti jenom – noci tma.“*

Vojtěch Paulus vstoupil do pravdy noci s odhalenými hvězdami. Jeho vědění, proměněné „v tělo“ poctivého jazyka zůstává neobjeveno.

EMANUEL VOŇKA – MUŽ BOŽÍ

Viděl jsem ho poprvé v jeho vegetářské jídelně na Náměstí míru. Během oběda přicházel pravidelně k hostům, z nichž mnozí byli jeho přátelé, aby je uvítal. Chodil tak od stolu ke stolu, usměvavý, s hladce učesanými bílými vlasy, tenkrát ještě hladce oholený. Tak se i se mnou, svým hostem, seznámil a stal se mým přítelem.

Pan Voňka byl vegetarián, abstinent a nekuřák. Nebyl takto odříkavý vždycky, zvláště ne jako mladý podnikatel v hostinství. Dlouho byl i silným kuřákem. Eubiotika, nauka o zásadách zdravé výživy, ho vedla k tomu, že se stal stoupencem a aktivním propagátorem vegetarství. Nejenom on, ale i jeho synové zavedli v Praze postupně několik vegetářských jídelen.

Čeho se dlouho nebyl schopen zřici i přes časně naléhání Alexandra Sommra Bařka, svého času známého šířitele morálních zásad, bylo kouření. Podlehl mu ještě jako učeň ve čtrnácti letech. Když byl později restaurátorem, kouřil kolem pětadvaceti cigaret denně, o plesech až padesát. Doktoru Bařkovi slíbil, že úplně zanechá svého zlovyku, když už sníží dávku na pět – deset cigaret denně.

Pokusil se o to, ale vydržel nekouřit jen několik dní. Déle to nevydržel a tu, kráčeje Liliovou ulicí na Starém městě pražském, neodolal a zapálil si. „Když jsem došel na roh“, vyprávěl mi, „střetl jsem se s Bařkem, jenž přicházel z Karlovy, zrovna na rohu, kde byla Herbstova vinárna. Akorát na tom rohu jsme se srazili, a já zrovna vyfukoval kouř. Omlouval jsem se: Braťře, nezlob se, ale taková je to síla, to kouření. Ale já ti znovu slibuju, že kouřit přestanu.“

Poslední den toho roku (1931) seděl pan Voňka v jedné staroměstské kavárně. Neměl dobrou náladu, dal si dvě cigarety – druhá nu přestala chutnat. K večeru přišel domů, vyložil se z okna a oddal se svým úvahám. Pak se svlékl, myslel na kouření a hledal pomoc u Pána Boha.

„Pane na nebi“, rozjímal, „ty jsi mocný, ty jsi život náš, my jsme si život nedali, proto také nemáme té moci si ho zachovat, protože jsme vinni hříchem a následek hříchu je smrt. Pane Ježíši, zbav mě té otravy toho mého těla, ať už nikdy nekouřím.“ Skončil otčenášem a slíbil Autoritě nejvyšší, že už nevezme cigaretu do úst.

Zvoní telefon. Volá syn Josef, zve srdečně k oslavě Nového roku. „To jsi ty, Pepíčku? Já už jsem svlíčenej, nepudu nikam.“ – Za malou chvíli volá dcera Lidunka: „Tatínku, kampak jdeš dneska, pojď s námi!“

- „Lidunko, já už jsem vodřek Pepíčkoví, mě už to nebaví.“ Lidunka jmenovala, kdo z jeho přátel tam bude, samí dobří známi. „Ty bys tam měl, tatíčku, scházet? Já pro tebe přijedu autem.“ „A ona mne přemohla“, vyprávěl mi pan Voňka. „No tak tedy přijed', já se zatím ustrojím.“ Dcera ho ještě hleděla naladit tím, že budou v hotelu Esplanade, že to je nejkrásnější bar, že by ho měl vidět. Sedl si na posel a ustrojil se.

Bylo jich v hotelu asi jedenáct. Pokušení bylo svůdné. K panu Voňkovi, jenž trpěl bez cigarety v ústech, přišel každou chvíli někdo s otevřeným pouzdrem. K takové příležitosti patřily i drahé cigarety a doutníky. „Děkuji srdečně, nebudu kouřit“, odolával statečně pan Voňka. Ještě nikdy neměl takovou chuť si zakouřit. Nejméně desetkrát musel odříci. „Pořád jsem přemýšlel o tom slibu, který jsem dal Pánu. To nebyla maličkost. Nakonec jsem řekl přímo: Ne, ne, já jsem se zařekl, že už kouřit nebudu.“

Na přelomu toho roku překonal pan Voňka všechna pokušení. Tím to ovšem zdaleka nekončilo. Někdy, když byl zvláště přepracován, jako by se smečka duchů ozývala: „Cigaretu, cigaretu!“ Jeho ruka jela k zadní kapse u kalhot, kde bývala zasunuta tabatěrka s cigaretami. Teprve když nic nenahmatal, uvědomil si: Vždyť já nekouřím! Někdy se po neviditelném pokušiteli dokonce ohnal: „Dej mi už konečně pokoj!“

„Po několika měsících jsem stál u tramvajové zastávky na Náměstí míru“, dopovídal svůj příběh můj starý přítel, dávno ne hladce oholený, ale s patriarchálním plnovousem, jemuž scházelo jen málo roků do devadesátky. „Nedaleko kdosi kouřil, a dým, ne už vonný, ale nelibý, se mi táhl k nosu. Podle toho, že mi to páchlo, jsem poznal, že jsem už nekuřák“.

V té době byl Emanuel Voňka členem malého křesťanského společenství, vedeného Šimonem Kupčikem, pisatelem náboženských traktátů ještě z konce první republiky. Scházeli se tajně na rozličných místech, aby nebudili pozornost, k rozjímání nad biblí. V té době jsem byl farářem ve sboru Církve československé na Žižkově. Na požádání jsem poskytl Kupčikově skupině podvkráté možnost shromáždit se tajně v Chelčického síni farní budovy vzdor značnému riziku.

Brzy potom dovršil Emanuel Voňka své devadesátiletí. Jeho synové mu dali vytisknout vizitku s textem, kde stojí, že je dobrovolným rádčem správné životosprávy a smyslu života. Ptal jsem se ho, v čem vidí ten smysl. Odvětil: „Abychom poznali ten Boží život v sobě. Poznat, že nemohu žít jiným životem nežli životem Božím. Bůh mi dal život a nikoli rodiče, kteří byli posláni, aby se narodil člověk.“

Svou cestu k Bohu započal Emanuel Voňka zájmem o správnou životosprávu a odtud se stal pokorným vyznavačem Páně. Měl prostou, dětskou duši. Byl to vpravdě muž Boží.

LÉKAŘ DUŠÍ CTIBOR BEZDĚK

Ve Voňkově vegetárce jsem se seznámil s lékařem Ctiborem Bezděkem, autorem knihy „Záhada nemoci a smrti – Etikoterapie“, vydané v roce 1947. Společnice u našeho stolu mu při rozhovoru o bezmasé stravě řekla: „Jak vás znám, pane doktore, jste vegetarián především z hlediska lékařského, potom že máte rád zvířata a konečně pro svou víru v Boha.“ „Je to právě naopak, milá paní,“ usmál se doktor Bezděk. „Jsem vegetář především proto, že věřím v Boha, potom že mám rád zvířata a posléze z důvodů zdravotních.“

Doktor Bezděk předběhl svou dobu ujištěním, že nemoci těla souvisejí s duchovním stavem člověka daleko více než se předpokládalo. V uvedené knize napsal: „Moderní nazírání medicínské hledá podstatu a příčiny nemoci jen ve hmotném těle a proto uznává téměř jen hmotné léčení, kdežto Paracelsus věděl, že za hmotou těla se skrývá utajen duchovní prvek, jenž je anebo bývá příčinou choroby těla.“ –

O doktoru Bezděkovi vím, že když byl v pokročilém věku stížen záchvatem mrtvice a dopraven tuším v Senohrabech domů ve stavu, který vedl k rychlému konci, zpívali jeho blízcí na jeho přání duchovní píseň „Jest jasno v duši mojí dnes“. Ctibor Bezděk se připojil v povznesení mysli ke zpěvu a takto posílen odevzdal duši Bohu. Dožil se 84 let.

POSEL SMÍŘENÍ PŘEMYSL PITTER

V letním období, kdy moje žena jezdila za svými rodiči do Ostroře, chodíval jsem obědvat do Voňkovy vegetárky. Spřátelil jsem se tam se starší dámou, doktorkou filosofie Vojáčkovou, po matce Angličankou. Říkala mi „brother Lucas“, nevím, čím jsem jí mohl připomínat proslulého theologa staré Jednoty bratrské, Lukáše Pražského. Během oběda jsme vždy vedli hovory na náboženská témata. „Brother Lucas“, poznamenala kteréhosi dne, „vy, při svých názorech, byste se měl seznámit s Přemyslem Pittrem.“ „Kdo to je“, byl jsem zvědav. Pověděla mi, a já jsem nazítří dopoledne překročil práh Milíčova domu. Stalo se na jaře roku 1950.

Přemysl Pitter se narodil jakoby symbolicky o letním slunovratu. Měl šest sourozenců. Všichni zemřeli v útlosti věku, jako by jejich bytí mělo rozmnožovat bohatství jeho vlastního života. Rodiče mu záhy zemřeli. Zděděný tiskárenský podnik předal na počátku první světové války

strýci a stal se dobrovolně vojákem. Ačkoli byl vychováván nábožensky, přestal věřit již jako chlapec. Naléhavá otázka po posledních věcech člověka a víra v Boha v něm náhle vyvstala za noci v hluboké jámě, kam se zřítil za prudké palby na východní frontě. Po dvakráte se pokusil zběhnout, vždy byl dopaden, ale nikdy nedošlo k soudu, který by nutně skončil popravou dezertéra. Z války se vrátil Přemysl Pitter jako muž, pevně rozhodnutý sloužit Bohu. Ujal se těch nejpotřebnějších, dětí z chudé dělnické čtvrti na Žižkově, kde po letech za pomoci kruhu přátel dal postavit Milíčův dům.

Když jsem tedy do tohoto azylu pro děti poprvé vstoupil, představil jsem se Přemyslu Pittrovi jako učitel náboženství a uvedl, že jako kantorský syn si dobře rozumím s dětmi. Tituloval jsem ho „bratře řediteli“. „Poslyš, nenadávej mi“, zarazil mne po chvíli. Po tomto zatykání mi nabídl tykání vzájemné, oslovování křestními jmény, a pozval mne ke spolupráci v Milíčově domě. Zakrátko jsme tam pravidelně docházeli oba, má žena a já: ona do družiny dívek, mně byla svěřena besídka ve skupině chlapců z pátých tříd zcela podle mých představ.

O nedělích se konalo odpoledne v sále Milíčova domu bohoslužebné shromáždění. Sedávali jsme v kruhu na židlích a čekali, až Přemysl se jde mezi nás. Jeho proslovy na biblické texty se vždy týkaly toho, co se dělo v našem společenství, v národě i ve světě. Zpívali jsme z „Výběru křesťanských písní“, zpěvníčku Milíčova domu. Po kázání a zpěvu podal Přemysl někomu z účastníků – také mně – bibli, aby ji nahodile otevřel. Potom vyložil oddíl, na který mu padl zrak. Bylo zvláštní, že pokaždé se verše týkaly věcí, které bylo třeba ozřejmit. Jednou mne překvapil tím, že přednesl mou báseň „Žár lampě mé“. Vršovický farář Husova sboru František Kalný – tehdy jsem učil na školách jeho náboženské obce – nemohl pochopit, proč Pitter nepůsobí v nějaké církvi. Předložil jsem problém profesorovi Husovy fakulty Otto Rutrlemu. Zamyslel se. „Milíčův dům“ – řekl po chvíli – „to je církev!“

Jednou z hlavních Pittrových zásad byla aktivní tolerance, snaha o vzájemné porozumění. Jeho ekumenické vědomí přesahovalo hranice křesťanství. Vyprávěl mi, jak během nějakého kongresu v zahraničí ho požádal jeden z účastníků, představitel hinduismu, aby mu objasnil zásady své víry. Přemysl hostu z Indie uvedl hlavní myšlenky horského kázání. Když skončil, Ind jej objal se slovy: „Pane Pitter, vy jste brahmín!“

Život zvláštního člověka Přemysla Pittra mne nesmírně zajímal. Dozvěděl jsem se mimo jiné, že po skončení druhé světové války se mu naskytl možnost umístit přes dvě stě zubožených židovských dětí

z Terezína ve čtyřech vyprázdněných zámcích rodiny Ringhofferů jižně od Prahy. Nejen to. Přes nepřízeň a zaujatost úřadů se mu podařilo vysvobodit více než čtyřista německých dětí z českých internačních táborů, které se krutostí rovnaly nacistickým táborům koncentračním. Tyto dvojí děti, rasově „méněcenné“ a „nadřazené“, nezůstaly od sebe odděleny. Napsal o tom později německý chlapec, tehdy čtrnáctiletý: „V zámku Štíříně se stalo něco, co by nám dříve připadalo nemožné: seděli jsme spolu s židovskými hochy a spolu s nimi zpívali německé a české vánoční písně! Ale tam to bylo něco samozřejmého.“ – Tehdy jsem byl studentem filosofie na Karlově universitě. Lituji dodnes, že jsem nevěděl nic o tomto mimořádném muži a o jeho díle smíření, konaném odstrčeně za okrajem zmatku a manipulací s míněním veřejnosti!

Pittrovi se dařilo na malém prostoru dokázat, že nepřátelství a předsudky lze překonat. Šestnáctiletý německý chlapec Jochen, zachráněný z internačního tábora v ubohém stavu, jenž později zemřel na tuberkulosu, napsal pozoruhodnou báseň, vypovídající o jeho přerodu pod vlivem nového prostředí. Přeložil jsem ji do češtiny:

*„Hle, hordy válečné se valí
a ničí mnohou krásnou zem
a vraždí, loupí, boří, pálí
se znakem smrti v štítu svém.*

*Nechť válka veškera je kleta!
Takový život nemám rád.
Což drát se k vítězstvím kraj světa
a šířit děs je štěstím snad?*

*Ty pomsty plné bitev, řeží,
jsou jenom nesmyslný klam,
a země, jež nám nenáleží,
zisk žádný nepřinese nám.*

*Vždyť každý národ chtěl by žít
a nezávislý, volný být
a k vlastním cílům zaměřiti.
Což smí jen jeden právo mít?“*

Když se v roce 1947 Přemysl Pitter loučil s německými dětmi, o které pečoval po dobu dvou let, řekl jim kromě jiného: „Nekonečně bolí

představa, že byste vy, s nimiž jsme žili jako s rodinu, sdíleli vaše bolesti, vaši opuštěnost, a s nimiž jsme také společně cítili vaše radosti – že byste k nám mohli přijít se zbraní v ruce.“ – Byli někteří z těch hochů ve východoněmeckých oddílech, které obsadily v srpnu 1968 naše pohraničí?

Přemysl mne požádal, abych během tří prázdninových týdnů vedl tábor s dětmi v ozdravovně nad Mýtem u Rokycan. Stálými obyvateli byli Jan a Marie Paškovi. Byli správci „domečku“, jak se mu říkalo. Přijeli jsme s Jarmilou oba. Mohl jsem se věnovat dětem a sestavovat denní rozvrh zcela podle svého. Počasí nám přálo, chodili jsme s dětmi na vycházky do lesa nad územím ozdravovny, sbírali houby a borůvky, o večerech pořádali hry a prožívali chvíle se čtením pohádek. To, že se pamatuji na tu o třech zlatých vlasech děda Vševěda, má svou příčinu. Seděl jsem za teplého odpoledne na lavici ve stínu a podřimoval. Po chvíli si přisedla osmiletá Beda a zlehka si položila mou hlavu na klín. Zatahala mne jemně za vlasy. Vžil jsem se do role. „Co mne budíš?“ táži se hlubokým hlasem, jakým asi hovořival děd Vševěd. „To se ti jen něco zdálo“, konejší mne Bedřiška, ale hned se ulekne: „To se vám jen něco zdálo, strýčku!“

Štípal jsem špalky dříví. Byly tvrdé, z listnáčů, a jak polínka odletovala, ozývaly se tóny. Seřadil jsem pak některá čistě znějící polínka do stupnice, vyrobil z nich jakýsi xylofon, a tak byl obohacen o hudební číslo každý následující táborák. Děti vždy donesly z lesa suché větve, za soumraku jsme společně postavili hranici a zažehly ji za zpěvu čtyřhlasého kánonu „Červená se line záře“. Zpívaly se písně národní i ze zpěvníčku Milíčova domu. Děti rády zpívaly zvláště tuto:

*„Jsme všichni jedna rodina,
jak jedné louky kvítky,
naš otec, Bůh, bdí nad námi,
a my jsme jeho dítky.*

*Nás budí Ježíš k životu,
jak slunko jarní klásky.
On, pastýř náš, my jeho lid
a bratry jsme si z lásky.*

*Až toto lásky království
nám v srdcích vzkvete májem,
pak budem žít jak v nebesích
a celý svět je rájem.“*

Kolem Pittra se stahovaly mraky. Přes stupňovaný nátlak a nástrahy vedl svůj Milíčův dům stále v křesťanském duchu. Počátkem léta 1951 byl Přemysl vyzván, aby v Milíčově domě uspořádal přednášku u příležitosti verbování žen do zaměstnání. Namísto zdůrazňování významu institucí pro děti a mládež se dovolal sovětského pedagoga Makarenka, podle něhož základem společnosti je spořádaná rodina. Po skončení následoval bouřlivý souhlas. Byli ovšem přítomni i tajní policisté. Pittter se musel druhého dne přestěhovat do vykázaného podnájmu, a v Milíčově domě byla ustavena komunisticky orientovaná správa. Pittrovi hrozila deportace do tábora nucených prací v jáchymovských uranových dolech. Pro zdravotní potíže se rozhodl uprchnout. Za dramatických okolností se jeho útěk přes Lipsko a Západní Berlín do Anglie zdařil. Po nějaké čase jsme slyšali jeho povzbudivé rozhlasové projevy a tak se i dozvěděli, že se stal duchovním a sociálním správcem uprchlického tábora Valka u Norimberka. Doufali jsme pevně, že dojde k politickému zvratu a že se brzy opět sejdem. K setkání opravdu došlo, ale až po dlouhých sedmnácti letech.

ČEŠKA SRDCEM – OLGA FIERZOVÁ

S Přemyslem Pittrem jsme se seznámili v Praze až za doby Olžiny nepřítomnosti. Bylo nám bylo dopřáno ji poznat během třínedělního pobytu v červenci 1968. Po příletu na curyšské letiště, ještě když nás dělila skleněná stěna, se na její, nejen Přemyslově tváří, zračilo srdečné přátelství. Chvilé, prožité v přítomnosti obou, jsou nezapomenutelné. Vyprávění nebralo konce.

Olga Fierzová byla rodem Švýcarka. Dostalo se jí pedagogického vzdělání, znala německy, francouzsky, anglicky. Obrat v jejím životě nastal v roce 1926 (bylo jí šestadvacet), kdy se seznámila v bavorském městě Oberammergau během pořádání třítydenní „mírové školy“ a následného mezinárodního pacifistického tábora s o pět let starším Přemyslem Pittrem. Byla zaujata jeho osobností, zásadami a jeho vyprávěním o výchovných zkušenostech s chudými dětmi na Žižkově tak dalece, že s ním posléze odcestovala do Prahy. Odhodlání přestěhovat se do hlavního města neznámé země vyžadovalo odvahu. Olze se nedostalo existenčního zajištění a nadto jako cizinka spolupracova-

la s někým, kdo hlásáním pacifistických ideí, pro něž získal sympatie Alberta Einsteina a Romaina Rollanda, se stal politicky podezřelým. Na pražské policejní ředitelství docházela počátkem třicátých let anonymní udání, která se však ukázala lichými. Zůstala i přes válku, i když jako švýcarská občanka se mohla vrátit domů. Avšak její „doma“ bylo zde, v porobené české zemi, kde jako nežádoucí cizinka se „těšila“ podobně jako Přemysl pozornosti gestapa.

Olga se naučila dokonale česky a osvědčila se jako citlivá a dětské duše znalá vychovatelka. Rád bych upozornil na dvojí důraz její výchovy.

První je důraz na bezprostřední styk s přírodou a její poznávání oproti neživotným mechanickým vymoženostem. V článku „Naše zahrada“ Olga napsala: „Takový náš ovocný stromek při vši své nehybnosti je sám umělcem! Co všechno připravuje ve svých poupatech! Téměř s úctou k jeho dílu česají děti třešně, které viděly nejprve kvést, pak pozvolna se měnit v zelené kuličky, které rostly, měnily barvu, až nyní je mohou utrhnout. Je to pro ně požitek nejméně takový, jako když je chutnají. To nejsou třešně nebo jahody koupené, které známe už jako hotovou věc! To jsou naše, které jsme hladili očima, zalévali láskou, které vyrostly před našimi zraky!“ – Stále více se ukazuje, že dětem, vyrůstajícím v prostředí technické civilizace, je životodárná příroda bytostně cizí.

Druhý je důraz na skromnost vystupování. Podle Olgy nesvědčí výchově veřejné vystupování. Klade otázku: „Proč nepořádáme veřejné besídky, akademie a představení, kde by se děti mohly pochlubit ovocem své i naší snahy?“ A odpovídá: „Je snad možné ukázat výsledky školní práce, pokroky umu a výkonu různého druhu, není však možné ukázat probuzení srdcí a duší.“ Olga si byla vědoma, že veřejná vystoupení jsou zaměřena hlavně na vnější stránku povahy: „Dětská duše, ozdobená básničkami, písničkami a tanečky, nezažívá to, co dospělí na ni ušili a v čem ji vydrezúrovali.“ Byla toho mínění, že když už něco, tedy pro vlastní radost a potěšení blízkých přátel: „Vždyť je to jen mezi námi! Tak zpívá náš malý dívčí sbor občas dětem i rodičům několikahlasě písňe ze svého bohatého repertoáru.“

Jistě, jsou i koncertní soutěže a umělecká vystoupení, jsou i jiná ušlechtilá zápolení, při nichž jde o duchovní obohacení posluchačů. Olžina upozornění se mohla tehdy jevit přehnanými, ale nyní, kdy se v dětech pěstují snahy po vyniknutí nad jinými, po slávě „celebrit“, se ukazuje, jak prozíravá byla její slova. Zdůrazňování úspěchu, předvádění osobní zdatnosti, snaha mít převahu nad jinými a to většinou v tom, co je nedůležité a zavádějící, se prokazuje! jako scestné.

Mimořádně prospěšnou se stala Olga po válce, kdy se Přemysl ujal na území již zmíněných čtyř zámků židovských a německých dětí. Svědčí o tom knížka „Dětské osudy“, které otiskovala v „Hovorech s pisateli“ v letech 1985–1958.

Zvláštní pozornosti zasluhuje dvouleté údobí odloučení Olgy a Přemysla. 17. února roku 1950 odcestovala O. Fierzová do Švýcarska, aby se rozloučila se svou mladší sestrou Claire. Přes velké opěťované úsilí československé úřady nepovolily nevítané návrat do její druhé vlasti. Oba byli velmi zklamáni. Zdá se, že Olga byla vyrovnanější než Přemysl. Napsala mu: „Třeba trpělivě čekat na Boží pomoc. To ovšem neznamená nečinnost. Dělán stále a vše, co dělám, k tomu směřuje, aby vše bylo připraveno. Avšak pokud se to ještě nedaří, cítím, že to ještě nemá být. Jednou se na to budeme dívat jinýma očima a poznáme skrytou moudrost.“ – 6. srpna roku následujícího překročil P, Pitter tajně hranice do východního Německa a za dramatických okolností dorazil vyčerpan 2. září večer do Západního Berlína. Plán útěku spuloosnovala ze Švýcarska Olga. Přemysl o tom píše: „Ukázalo se, jak bylo dobře, že Olze Fierzové nebyl povolen návrat do Prahy. Stačil vzkaz, kterému jen ona rozuměla, aby ihned můj útěk z druhé strany připravila. Opět doklad, jak to, co pokládáme za neštěstí, se stává v osudovém dění šťastným činitelem.“

Olga Fierzová volila i nadále být po Pittrově boku během jeho desetiletého působení v uprchlickém táboře Valka a po ukončení této činnosti s ním žila ve švýcarském městečku Affoltern am Albis až do jeho a pak i do své smrti.

UČITEL LIDSTVÍ FERDINAND KRCH

Studoval původně práva – ale táhlo ho to k dětem. První učitelské místo měl na jedné obecné škole v Libni. Když vůbec poprvé vstoupil do třídy, našel na katedře lístek s důtklivým upozorněním představeného: „Žádám o udržení železné kázně.“ Jak ta kázeň předtím asi vypadala, uměl si nový kantor dobře představit: když procházel uličkou mezi lavicemi, uhybaly děti při náhodných pohybech ruky. Učitel Krch se dovedl dobře vcítit do dětské duše. Když zjistil, že jeden z jeho žáků namísto vyučování jel někam s povozníky, nekáral ho. Namísto důtky si s chlapcem pohovořil a slíbil mu, že když má koně tak rád, ho někdy s formany sám pustí. Děti kupodivu nevyužily zdánlivé shovívavosti. Naopak, některé z nich začaly navštěvovat svého učitele o nedělích v jeho smíchovském bytě. Nikdy se neoženil. Všechno jeho čas patřil dětem.

Právě pro zcela odlišný a schválený výchovný přístup se dostalo Ferdinandu Krchovi svolení zřídit a vést počátkem dvacátých let azyl pro sirotky po padlých legionářích v Krnsku u Mladé Boleslavi. Jeho „Dům dětství“, jak jej nazval spisovatel Gamma, byl mimořádným prostředím pro pěstování vztahů. Základem výchovy byla láska, nejen vzájemná, ale ohleduplná ke všemu stvoření. Na území domova nebylo dovoleno ubližovat ani tomu nejmenšímu stvoření. Mimochodem: Krchovi francouzsky mluvící přátelé mu říkali, nikoli především pro těžkou výslovnost jeho jména, „Coeur“ – (Srdce).

Po čase přijela z Prahy skupina novinářů, aby osobně poznali chod ústavu, o jehož zvláštnostech bylo již leccos známo. Novináři si prohlédli celé zařízení, dali si vyložit provoz i způsoby zacházení s dětmi, a pak, provázeni „panem ředitelem“ Krchem, se vydali na procházku po území „Domu dětství“. Ještě někdo šel s nimi: tříletý hošík, nemající žádného vrstevníka. Bývalo mu dovoleno chodit s oblíbeným „strýčkem“. Skupina se zastavila v blízkém hájku a účastníci pokračovali v rozpravě. Chlapce zajímalo něco docela jiného: po rukávě jednoho z pánů se vzhůru soukala píďalka. Dětské oči ji pozorně sledovaly. Novinář si posléze všiml, že se mu chlapeček upřeně dívá na rukáv, pohlédl tam, spatřil housenku, hřbetem ruky ji smetl na zem a zašlápl.

Hošík ztrnul. Poodstoupil a užasle se zadíval novináři do očí. Ten pozdě pochopil, že porušil zákon. Nevěděl, co dělat. Ostatní zpozorovali, že mezi těmi dvěma je jakési napětí. Konečně našel provinilec řeč. „Tobě je té housenky líto, vid“, pronesl. „Vona chtěla běhat“, odvětil chlapeček důrazně. K tomu nebylo co říci. Novinář si to uvědomil a mlčel. Chtěl si však chlapce usmířit a koupil mu pomeranče. Ten si je nevzal.

Dům dětství byl po několika letech zrušen – příliš se vymykal z rámce školského systému – a stal se obyčejným sirotčincem, ovšem bez jeho zakladatele. Tomu se naskytl nová příležitost k rozvíjení výchovných method v Milíčově domě. Konalo se tam jakési shromáždění, k němuž byl pozván občan jménem Krch. Pozvánka byla doručena na nesprávnou adresu. „Já jsem se dostal do Milíčova domu vlastně nedopatřením“, řekl mi s úsměvem

Měl jsem nejednu příležitost sledovat strýčka Fedora – tak se mu říkalo – v Milíčově domě, jak hovořil s dětmi a k dětem. Měl přirozenou autoritu a s dětmi to uměl. Sám jsem získal mnoho z jeho bohatých vychovatelských zkušeností, z nichž čerpal i pro svou činnost publikační. Z Krchových vychovatelských zásad aspoň jedna stojí za zmínku.

Řekl mi: „Během vyučování je dobré alespoň jednou děti rozveselit a nejméně jednou dojmout.“

K poznávání dětské duše patří i humor. Učitel Krch nasbíral řadu postřehů: „Mařko, jdi umýt Lojzkovi krk!“ Po chvíli je slyšet z koupelny křik: „Mamí, vona mi chce mejt i uši!“ – „Maminko, Andula na mě nedávala pozor a já sem se musel takle umazat!“ – „Tatínku, co je to na tomhle stromě? – To jsou modré blumy. – A proč jsou červené? – No proto, že jsou ještě zelené.“ – Příklad toho, jak se nemá pomlouvat, zvláště ne před dětmi: „Tetičko, vid', že to byla káva, co jsme u tebe posledně měli! Tetička: To víš, miláčku, že to byla káva! Miláček: Tak vidíš, maminko, a tys říkala, že to byla špína!“ Jestli se to stalo doopravdy, nevím, ale následující historka je pravdivá: Chlapec pije bílou kávu s nepřecezenými škraloupky a sседlinou. Když dopil, chlubí se: „Heč, já jsem to vypil i s těma hadrama i s tou špínou!“

O tom, jak se dovedl učit i od dětí, svědčí, co nám jednou vyprávěl. Maminka v jeho sousedství měla malou holčičku, dívčenko velice pořádkumilovnou. Figurky své hry pokaždé pečlivě roztřídila do komůrek podle barev. Jednou je uložila jinak: pomíchaně. Maminka se podivila: „Haničko, pročpak nedáváš ty panáčky, jak k sobě patří?“ „Víš, maminko, já bych chtěla, aby se měli rádi.“ Také ze života dospělých vyprávěl rád leccos. Jednou si mu postěžoval velmi starý děd odkudsi ze Šumavy: „Já nemůžu umřít, protože se ve mně vzpříčila duše!“

Ferdinand Krch býval stoupcem „Volné myšlenky“, tedy bezvěrem. K víře jej přivedl později co svého spolupracovníka v Milíčově domě Přemysl Pitter důrazem na etiku Ježíšova evangelia. Starý zákon zprvu odmítal pro krutosti, popisované v počátečních oddílech bible.

Kdysi vstoupil do kostela, kde restaurátor začínal obnovovat obraz Ukřižovaného. Fedora Krcha dílo zaujalo. Všiml si, že malíř začal od Kristova obličej. Zavítal pak do kostela ještě několikrát a sledoval, jak umělec postupuje přes trup, údy a kříž až k temným koutům obrazu. „Tak to musím dělat i já“, umínil si bratr Fedor. Od té doby nejenže ctil „Ježíšovu tvář“, ale hleděl pronikat i do dalších oddílů Nového a Starého zákona, které se mu staly blízkými. Hleděl mít hodnoty víry v Boha uspořádané, aby je tak mohl předávat i jiným. Ferdinand Krch nevěřil ve věčné zatracení. Souhlasil se svým bratrem inženýrem Jaroslavem, vzácným člověkem, také starým mládencem. Ten přede mnou jednou pronesl: „Hříšník navěky zavržený by nebyl potrestán jedno – deseti – ani stonásobně, ale nekonečně násobně.“ Oběma byla blízká nauka o převtělování a v křesťanské oblasti pro ni nacházeli oporu mimo jiné v učení theologa patristiky Origena.

Ještě po své devadesátce mi napsal: „Mně se daří obstojně až na ty stařecké potíže, za které musím stejně děkovat, protože nevím, co lepšího Bůh tím zamýšlí pro můj duchovní pokrok v řadě mých životů. Ne naše, ale Jeho vůle se staň!“

Svůj myšlenkový odkaz zanechal v rukopisu „Duchovní rozjímání“. Když nad nimi rozvažuji, znovu si uvědomuji, že Ferdinand Krch, muž oddané víry v Boha, viděl cestu k němu v pokorném následování Ježíše. Proto dovedl sám učit skutečnému lidství. Píše: „Pane, ke komu bych šel? Ty máš slova života věčného! Což necítím, jak ve mně srdce hoří, když ta slova slyším? S tebou chci žít i do věčnosti přejít – vím, že mne vedeš k prameni Boží Pravdy a Lásky a já – jaká to smělost! – ač nic nejsem, toužím jen po tom jediném: stát se třebaš tím posledním a nejmenším spolupracovníkem božím – zde i tam.“ Nepřekvapuje, že v tomto duchovním ovzduší se kdysi vyslovil: „Jak krásným musí být i okamžik smrti!“ A při svých devadesátinách pronesl: „Jak se netěšit na všechno, co přijde, i na své odvolání!“ Připomněl jsem si tato slova po pohřbu kalkatské matky Terezy. Nedlouho před svým skoncem odpověděl jednomu novináři na otázku, zdali se nebojí smrti: „Cožpak vy byste se netěšil na návrat domů?“ A Josef Václav Sládek vyznal: „V náručí Boží, odkud jsme vyšli, / večer se všichni vrátíme zas. / Kdo by se děsil, kdo by se třás?“

ZA JOSEFEM BOHUSLAVEM FOERSTREM

V časopisu „Var“ zpochybnil Zdeněk Nejedlý nejenom Masarykovu víru v Boha, ale též náboženské umění, které podle jeho slov „vymřelo v podstatě se středověkem“. Dokazoval to na hudbě Dvořákově, která je „jen na kostelno nabarvená, ale v jádru zcela světská“. Popudilo mne to, neboť mne hluboce oslovovaly obzvláště skladatelovy „Biblické písně“. V deníku „Práce“ jsem objevil fotografii J. B. Foerstra a interviu s ním z jeho strašnického bytu. Rozhodl jsem se ho navštívit. Dojímal mne jeho mužské sbory a slyšel jsem některé z nich v provedení Pěveckého sdružení pražských učitelů pod klenbou sálu jičínské sokolovny. roku 1939. Osmdesátiletý Mistr byl osobně přítomen se svou paní.

Zazvonil jsem u zahradní vily s bílým reliéfem madony nad vchodem. Odtud vystoupila paní, umělcova choť, zkoumavě na mne pohlédla. Po mé prosbě pohovořit s Mistrem Foerstem otevřela vrátka a uvedla mne do pokoje s klavírem. Když vstoupil skladatel a tázavě se na mne zahleděl, dostal jsem ze sebe, že se potřebuji poradit s moudrým člověkem. „Já nejsem moudrý,“ odušil. Zdvořile jsem odporoval. Rozhovořil jsem se pak o svém pobouření nad Nejedlého článkem. Zamyslel se:

„Uvádíte jako argument Dvořákovy ‘Biblické písňe’. Je toho víc, třeba ‘Stabat mater’“. Rozpovídali jsme se. Uvedu, co podle mých záznamů řekl: „Je omylem se domnívat, že náboženské umění musí ztvárňovat jméno Boží. ‘Ne každý, kdo mi říká Pane, Pane’, to znáte, ale naplňovat skutkem. Každé umění, které povznášá srdce, je duchovní.“

S díkem za rozhovor jsem panu Foerstrovi poslal s dopisem báseň:

*„Žár lampě mé rač Hospodine dáti.
Den závratně se do soumraku tratí,
knot nedovedu ničím rozžehnout.*

*Chci trochu světla, jímž tvé hvězdy dýší.
Pak bude jasno v srdci mém i chýší,
a v jizbě zviditelní každý kout.*

*Mé okno bude svítit do daleka.
A koho stihnou křídla ohně měkká,
ten přijde za ním, stane u dveří.*

*Až vstoupí váhaje, já přijmu hosta.
Tvá zář v mé lampě, velebná a prostá,
kéž způsobí, že v tebe uvěřím!*

Záhy přišla odpověď, začínající slovy:

„Milý pane Matouši, těším se z Vašeho listu. Za návštěvy u mne dal jste mi nahlédnouti do své duše, Váš dopis a jeho příloha dokreslily obraz. Překlad z Beethovena má silu a lapidárnost originálu a Váš „Žár lampě mé“, souhlasíte-li, bude mnou zhudebněn. Až mne zase navštívíte, promluvíme si o té věci. Buďte zdrav a bůh Vám žehnej.

V Praze 25/V. 49 Foerster“

Odpověď Foerstrova mne zaplavila vlnou radosti. Měl jsem v rukou nejenom dopis vzácného člověka, jež jsem ctil a od několika dnů i miloval, ale byla v něm zmínka o možném zhudebnění mé básně, což mi vůbec nepřišlo na mysl. Po nečekaném popření své skutečné moudrosti mi umělec poskytl důkaz své velikosti a pokory: on, o šedesát let starší než já, uznávaný, slavný, mne žádá o dovolení ozdobit mé jméno.

V dopise bylo i pozvání k návštěvě. O prázdninách jsem to nevydržel a jel navštívit J. B. Foerstra do jeho letního sídla v Novém Vestci.

V Lázních Toušeni jsem vystoupil z vlaku, přešel po mostě Labe a vydal se podél břehu Jizery ke svému cíli, avšak po nesprávné straně. Po půlhodině se Nový Vestec objevil na druhém břehu. Ve vodě skotačily děti. Bylo zřejmé, že řeka v těch místech je mělká. Svlékl jsem se do trének, přehodil přes loket kalhoty, vzal do ruky boty s ponožkami, bez obtíží se přebrodil a dooblékl. Cestu k Foerstrově vile mi kdosi ochotně ukázal. Klid, šumění stromů, ojedinělé hlasy ptactva. – Chodili jsme zvolna cestičkami okolo domu zahradou. Mistr se zotavoval po lehčí nemoci. Opíral se o hůl, zlehka zavěšen dlaní druhé ruky na mé předloktí. Paní Foerstrová pracovala na záhoně. Mistr se zastavil opodál, pokynul rukou a pravil polohlasem: „Můj anděl.“

Dne 21. 10. 49 byl datován další Foerstrův dopis:

„Můj milý, na Vaši báseň komponovaný sbor věnoval jsem své třicetiletí oslavujícímu pěveckému sdružení Foerster v Brně. Právě jsem obdržel zprávu, že báseň i hudba zapůsobily velmi silně. Navštivte mne, zahrají vám sbor a dám Vám přečísti děkovný dopis brněnských zpěváků. Zatelefonujte, až se Vám bude hodit, abychom si smluvili den a hodinu Vaší návštěvy. Tiskne Vaši ruku

V Praze 21/X 49 Foerster.“

Přišli jsme, má žena a já. Choť Mistrova nás přijala jako blízké přátele a uvedla do pracovny. J. B. Foerster vstoupil po chvilce. Seděli jsme a besedovali. Pak se Mistr zvedl a vybídl nás ke klavíru. Naslouchali jsme hudbě, uvolněné dotekem ducha a prstů.

Můj známý, profesor Alois Šísler mne požádal o text znělky pro pěvecké sdružení nakladatelství Melantrich. Sděлил mi, že jeden z členů se o to sám pokusil a napsal dvě verze. Ukázal mi je. „Kupředu a do kroku, tisk je zbraní míru, pokroku“, hlásala jedna. A druhá: „Kupředu, jen kupředu, neztrácejme víru, tisk je mocná zbraň pokroku a míru.“ „Uznejte, že něco takového nemůžu starému pánovi předložit. Vždyť by mě s tím vyhodil“, poznamenal profesor Šísler. Uznal jsem to. Thema bylo dané: hudba a tištěné slovo. Po několika dnech jsem složil čtyřverší při cestě tramvají mezi Bílkovou vilou a Klárovem:

*„Rodná řeči, sterá ústa bdělá
v dávných jitrech nám tě probouzela.
Kéž nám tebe, plnou požehnání,
český zpěv a česká kniha chrání!“*

Vymínil jsem si, že nebude uvedeno mé jméno. Foerster však poznal, kdo je autorem. Znělku zhudebnil, ale nevím, zdali ji soubor zpíval. J. B. F. zkomponoval ještě jednu mou báseň po přestálé těžké nemoci. Je to jeho poslední mužský sbor.

*„Měj Bože dík i za vrch před nohama.
Mne vede vzhůru tvoje píseň sama
a cesta po skalách mne neděsí.*

*Nechť úděl dne se zvolna nocí stává
a mizí slunce, zrudlé do krvava,
má duše tvoje světlo přeje si.*

*Tak přijmi vděk i za kraj nehostinný,
kde ostré hrany hor a dotyk hlíny
mne stále znamenají na údech.*

*Ač pálí bez ustání rány moje,
jdu pevně od propastí nepokoje.
Tvůj mír mne zve, tvá výše a tvůj dech...“*

Zhudebnění veršů předcházelo to, co mi Mistr vypsál v delším dopise: „Když ustaly vysoké horečky (39–40°), zatoužil jsem, předtím zcela apatický, po práci. Má předobrá žena sáhla do knihy s vyvolenými k skladbě básněmi a podala mi Vaše díkčinění: „Měj Bože dík i za vrch před nohama...“ To byla slova, po nichž jsem toužil. Usedl jsem ke stolu a napsal mužský sbor na Vaši modlitbu. Vše se událo v kratičké době. Odbýlo se to jako ve snu a nevěřil bych, že šlo o skutečnost, kdyby přede mnou neležela hotová skladba...

V N. Vestci u Staré Boleslavi 3/VI 50 Váš Foerster“

Naposledy jsem navštívil J. B. Foerstra nedlouho před jeho smrtí na jaře 1951. Přijal mne nahoře v pracovně, pohublý, v pohodlném křesle. Zalitoval jsem, že tak mnoho času uplynulo od posledního setkání: „Jak rád bych vás byl viděl!“ Obrátil ke mně tvář, poznamenanou utrpením, ale s pohledem stejně hlubokým a výmluvným jako tehdy poprvé. „Proč jste nepřišel“, zněla tichá výčitka. Oněměl jsem. Nikdy mne nenapadlo, že by mu byly zvláště milé mé návštěvy. Foerster pohybem ruky i hlavy odmítl mé obavy o vtírání. Zůstali jsme u smyslu přátelství a bolesti. Utrpení bližního a křesťanská služba lásky bylo poslední starostí, kterou

se mnou sdělil můj velký přítel onoho dne. Chvilé rozloučení, stisk ruky. Natočil se s pohyblivým křeslem ke mně a s pohledem, upřeným na mou tvář, pronesl: „Příteli, poznali jsme se příliš pozdě.“ Cítil jsem, že je to naposledy, a že je to on, kdo je na odchodu.

Když nedlouho potom umíral v poschodí své novovestecké vily, v pokoji, zvaném „paluba“, přiletěla otevřeným oknem pěnkava, usedla na pelest lože a zpívala. Sdělila nám to s pohnutím po pohřbu jeho choť. Je i takovéto propojení mezi námi a ostatním živým stvořením? Připomínám si příhodu, kterou mi J. B. F. vyprávěl (Je obsažena v jeho knize „Co život dal“). Kdysi k němu při procházce podél břehu Sáza-vy připlula ryba, a on ji, „sestru rybu“ osvobodil od rybářského háčku s kusem přetrženého vlasce.

Nedávno jsme sledovali v televizi dávné filmové záběry Mistra, z doby, kdy mu bylo osmdesát let. Řekl, v čem vidí své životní poslání „Sloužit Bohu a kráse.“ – Bůh byl důrazem ve vyznání i jiných velikánů. Životní heslo Antonína Dvořáka bylo: „Bůh, láska, vlast.“ Na vyšehradském Slavíně má Jan Evangelista Purkyně kamenný náhrobek s nápisem: „Pokud a kde Bůh žítí povelí, buď věren vlasti, víře, příteli!“

JAROMÍRA FIALA A OTČENÁŠ

Nevím už, jak jsem se seznámil s profesorem Jaromírem Fialou. Zhubednil několik mých drobných básní a když jsem mu děkoval, mávl rukou: „Člověče, vás zhudebňuje Foerster!“ Byl vynikající znalec českého jazyka. Zeptal se mne, znám-li významový rozdíl mezi zájmeny „který“ a „jenž“. Nevěděl jsem. „Dám vám příklad: ‘Řeka, která protéká Plzní, se jmenuje Radbuza’. – To by znamenalo, že každá řeka v Plzni je Radbuza. Ale řeknu-li ‘Řeka, jež protéká Plzní, se jmenuje Radbuza’, je to jen ta jediná. – Podobně řekneme-li Otče nás, který jsi v nebesích, dalo by se myslet, že může být jiný náš Otec někde jinde. Proto: jenž jsi na nebesích!“ Porovnal jsem to s kralickým překladem, kde čteme ‘Otče náš, kterýž jsi...’ Možná, že právě to ‘ž’ na konci slova dodává zájmenu výlučnost, jakou má ono ‘jenž’.

OPOMENUTÝ ANTONÍN ŠEBESTÍK

Záhy po převratu jsem se spřátelil s hudebním skladatelem Šebestíkem. Seznámila mne s ním moje sestra jeho mladé choti, moje spolužačka na jazykové škole. Antonín Šebestík byl napajedelský rodák. K přijímací zkoušce na konzervatoř, jak mi vyprávěl, ho provázela do Prahy maminka, nešťastná, že má mít syna tak daleko od domova. – Když čekala s napjetím na výsledek, dala se do hovoru s matkou jiné-

ho uchazeče. Po ukončení přijímaček se ženy opět potkaly. Obě slzely. „Vašeho taky nepřijali?“ ptala se jedna plačíc. „Ne, toho máho přijali“, štkala maminka Šebestíková.

Pan profesor mne naučil znát základy překladů písní, především shodě rytmu hudby a slov. Po válce si přivydělával k důchodu na staroměstském magistrátě v oddělení na přidělování bytů. Když jsem mu přinesl první nezdařilý pokus o překlad, prohlédl si jej a opatřil razítkem: „Nelze povolit.“ Opravil jsem, co bylo třeba a pak už k žádnému pochybení nedošlo. Na žádost Zdeňka Trtíka pořídil odborné zhodnocení všech písní Farského zpěvníku a vypsál na vložených lístcích vedle uznání i odmítající postřehy. Kvůli tradici a oblibě se k mnohým nepřihlíželo.

Antonín Šebestík pocházel z chudé rodiny, jeho žena Mira také. Když se dostali k moci komunisté, došlo mezi námi k neshodě a dost ostré výměně názorů. Protože jsme se měli rádi a byli ve shodě v otázkách víry, nechávali jsme pak raději politiku stranou. – Asi za rok se pan profesor vrátil k našemu někdejšímu sporu a řekl mi: „Vy jste měl pravdu a my se mýlili.“ Pro toto doznání jsem si ho vážil ještě více než předtím. Dostával, jako jistě i jiní skladatelé, texty ke zhudebnění. Byla to nevyslovená podmínka pro uvádění skladeb opomíjeného komponisty, jenž po léta působil jako profesor hudby v Českých Budějovicích. Házet zasílané texty do koše. Tenkrát byly v módě mládežnické (říkal drůbežnické) písně. Popularitu si nechtěl kupovat, raději zůstával opomíjen, ve stínu.

Pan profesor hrál i na violu a měl vlastní smyčcové kvarteto. Měl svůj okruh příznivců, pro něž občas pořádal koncerty. Mira do roku 1947 účinkovala v rozhlase jako pěvkyně při nočních duchovních pořadech. Později se musila odmlčet. Šebestíkovi byli hluboce věřící. Když pan profesor prostudoval mou sbírku „Noc na horách“, nazvanou tak příznačně v době nastalého politického temna, zhudebnil celek jako písňový soubor pro alt s průvodem klavíru. Připsal ji své Miroslavě i mé Jarmile. Báseň, uzavírající cyklus, jsem načrtl v nočním rychlíku cestou z Prahy do Krnova na církevní kurs v roce 1951:

*„Chraň Pane zem i širé nebe nad ní!
Veď hvězdy svoje, tmám i světlům vládni
a zákon tvůj se všude skutkem staň!*

*Žeň příboj svůj, vod' odliv, když se ztrácí,
dej pevnost skaliskům, kde hnízdí ptáci,
úl včel i doupě lesní zvěře braň!*

*Bdi nad vískami, nocuj nad přibytky,
chraň stromy v zahradách a v oknech kvítky
a spícím vdechuj sílu do hrudí.*

*Bud' s dětmi, bud' též u nemocných starců,
stůj při chudých i po boku všech dárců.
Střež život, jenž se ráno probudí!"*

ADVENT FRÁNI ŠRÁMKA

Černý vrch mezi Smíchovem a Košířemi se bělal mlhou, když jsem se blížil k domu, kde bydlel básník. Postál jsem chvíli u domovních dveří a pak stiskl tlačítko. Dveře se pootevřely. „Prosím vás, mohl bych hovořit s Mistrem Šrámkem“, dostal jsem ze sebe „Ale on leží, je těžce nemocen“, řekla paní se smutnými očima. Její slova mne zarazila. Chystal jsem se vzkázat básníkovi přání, aby se zotavil – přání neznámého, jež bude záhy zapomenuto. Chystal jsem se k odchodu. „Kdopak jste a co jste si přál“, zeptala se náhle paní. Představil jsem se jako učitel náboženství. „Počkejte, já se zeptám“, řekla paní po krátkém zaváhání a odešla do šera chodby. Nebyl jsem připraven na setkání s nemocným. Prolétla mi hlavou vzpomínka na dobrotivou postavu katolického kněze ve Šrámkově hře „Léto“.

Paní mne uvedla do světlého pokoje. Na zdi u záhlaví lože fotografie T. G. Masaryka, tuším na koni. Na loži blízko okna básník, vyhublejší, starší, než jak jsem ho znal z podobizen. Z ohlášení věděl, kdo jsem. Zajímal se o mou práci i o mé přesvědčení. Hovořil zvolna, s jistou námahou. „Věříte-li v Boha, držte víru vším, co máte“, pravil, „já ji nemám.“

Nevěděl jsem, jak dál. Znovu jsem si uvědomoval své nedostatečné vybavení pro utěšování nemocných. Kromě toho, co říci jemu, zjevně blízkému smrti a zřejmě neuznávajícímu jiné, věčné bytí? Rozmluva se stočila na básníkuv zdravotní stav. Fráňa Šrámek mi sdělil, že trpí aterosklerozou, která zachvátila především zrak, takže vidí poměrně dost dobře jen za slunných poledních hodin.

Co můj vztah k literatuře, k poezii? Ulehčilo se mi. Teprve teď jsem se rozpomněl, že jsem přinesl k posouzení dvě básně. Mistr mne vybídl, abych je přednesl:

*„Ó Pane, dej, když tvoje ticho zpívá,
ať ztichnu jako pěna mlčenlivá,
snem kolébaná nad mou hlubinou.*

*Kraj věčných hvězd, kam ani nedohlédnu,
kéž skrytou tůni prozáří až ke dnu,
než vody života mi uplynou.*

*Tmou pod břehy mé vědomí se hýbá.
necht' pluje sítinou jak bdělá ryba
a vniká stínem v kouty tajemné.*

*A každý pohyb, veliký a plný,
ať k tobě směřuje hrou drobné vlny,
v níž moje nitro stoupá nade mne!"*

*„Ó Bože, jsi-li moře pohyblivé
a z nekonečna zrosils květy živé
hrou dešťů od dalekých pobřeží,*

*mne učiň v horách zřídlem na úpatí,
ať voda má, než k břehům tvým se vrátí,
rty žíznivého zchladí, osvěží.*

*A je-li věčný oheň spjat s tvým jménem
a chví se duhou v květu oroseném,
když ve dni prožívá sta slunných změn,*

*mne učiň za večera broučkem světlým,
ať smutným zazáříš a zhasna zetlím,
v prach země i v tvé světlo proměněn!"*

Básník naslouchal soustředěně. Když jsem skončil, řekl po chvíli: „Mohu vám říci, že váš verš zvoní.“ Slova povzbuzující, ale byly ty verše schopny nyní nejen zaujmout, ale i oslovit?

Odcházel jsem s pozváním k další návštěvě. Při zpáteční cestě jsem si v nejbližším knihkupectví koupil soubor, obsahující veškeré Šrámkovy básnické spisy, a doma začal pátrat po něčem, co by mi naznačilo nějaký básníkův vztah k víře v Boha. Našel jsem ji, onu báseň, kterou jsem znal ještě z gymnasia, ale kterou jsem od té doby už neslyšel, neviděl, zapomenul.

Asi za týden jsem se dostavil znovu. Tentokráte mne Mistrova paní, jak jsem viděl, ráda uvedla do ložnice. Po několika slovech pozdravu

a uvítání jsem přešel k věci: „Jak jste mohl říci, že nemáte víru v Boha, když jste napsal tuto báseň?“ A počal jsem mluvit k básníkovi jeho vlastními verši:

„Prosinec

*Po sněhu půjdu čistém, bílém,
hru v srdci zvonkovou.
Vánoční země je mým cílem.
Až hvězdy uplovou,
tu budu blízko již.
A budu ještě blíž,
až noční půjdu tmou.*

*Tu ztichnu tak jak housle snící
a malý náhle, dětinný
a v rukou žmole beranici,
včarován v ticho mýtiny,
tu budu blízko již.
A budu ještě blíž,
svých slz až přejdu bystriny.*

*Mír ovane mne, jak by z chléva,
kde vůl a oslík klímají,
světélka stříknou zprava, leva,
noc modrá vzlykne šalmají,
tu budu blízko již.
Ach, jsem tak blízko již,
snad pastýři mne poznají.“*

Básník slzel. Když se utišil, řekl: „Víte, já jsem vlastně po celý život bojoval o víru v Boha. Když jsem tu báseň psal, byl jsem jí nejbližší.“ „Jak je to s vaším bojem dnes,“ odvážil jsem se hlesnout. „Už nemám sil“, pravil tiše, ale zřetelně.

Co se dělo v básníkově mysli? Nebylo možno dále pátrat. Odhodlal jsem se k závěru: „Až o vás budu hovořit, nebudu moci říci, že básník Šrámek věřil v Boha. Ale když jste napsal tu báseň, a po tom, co jste mi dnes k ní dodal, nebudu moci ani povědět, že v Boha nevěřil. Bude myslím správné dosvědčit, že Fráňa Šrámek byl člověk hledající víru.“ Básník pečlivě zkoumal má slova. „Ano,“ potvrdil, „tak to bude správně“

né.“ Za několik měsíců básník zemřel. Jsem přesvědčen že dosáhl cíle a byl poznán pastýřem nejvyšším.

JAK DOŠEL ŽIVOT RŮŽENY NASKOVÉ

Paní Růžena Nasková mne přijala jako neočekávaného návštěvníka v poděbradském pavilonu pod správou řadových sester. Byla tam na zotavené se svým manželem, akademickým malířem Františkem. Přijal mne vlastně on s podmínkou, že se nezdržím více než čtvrt hodiny, jeho paní se totiž necítila dobře. Nevím už, o čem jsem začal, abych získal důvěru obou. Když jsem po čtvrt hodině pohlédl tázavě na pana Naskeho, naznačil mi, že ještě mohu zůstat. To se opakovalo několikrát, a když jsem se po asi po dvou hodinách loučil, tiskla mi paní Nasková ruce: „Byla jsem znavená, ale během vaší návštěvy jsem pookřála.“

Stali se mými přáteli oba a když její manžel zemřel, navštěvoval jsem ji samotnou v jejím smíchovském bytě. Svěřila se mi, že jejich svatba byla civilní, ale po letech se dali oddat v kostele. Paní Nasková nedoslýchala: měla protržené oba bubínky. Její lékař jí do uší vpravoval namísto membrán cigaretové papírky. Někdy přilehly lépe, jindy hůře. Tehdy bylo nutno k ní hovořit hlasitěji.

Darovala nám, i když mou ženu znala jen z mého vyprávění, svou knihu „Jak šel život“, s věnováním: „Manželům Matoušovým s upřímným přáním, aby i jejich život krásně šel a aby si na mne vzpomněli, až budou staří jako já. Růžena Nasková Vánoce 1953“ Knížka je uvedena slovy, která v té době protináboženského nátlaku byla i jejím neskrývaným vyznáním: „Bohu i lidem dík! Mou lásku! H. Ch. Andersen“ – Ten čas nadešel, dosáhli jsme jejího stáří včetně toho, co nám přála, a já si připomínám slova, která mi se stiskem ruky řekla ve státním sanatoriu při loučení: „Modlete se za mne, pane faráři.“ Když skonala, řekl mi její lékař, že poslední, dětsky vroucí slova této královny jeviště a šlechtičny ducha byla: „Ježíšku, vezmi si mne k sobě.“